

ฉันทประติษฐ์ใหม่ที่ได้รับอิทธิพล ด้านรูปแบบจากลัทธิมูลลวิกกีฬิตฉันท

ไชยิตา มณีส *

ฉันทประติษฐ์ใหม่เป็นประติษฐการด้านรูปแบบที่เกิดขึ้นแก่ฉันท ซึ่งเป็นรูปแบบ
ร่อยกรองที่ไทยได้รับมาจากคัมภีร์*วุตโตทัย* เป็นฉันทชนิดใหม่ซึ่งไม่ปรากฏมาก่อนในตำราฉันท
แบบแผนเดิม

ประติษฐการของฉันทเกิดขึ้นมาตั้งแต่อยุธยา ดังปรากฏหลักฐานใน*จินตามณี*
ที่มีการผสมฉันทต่างหมวดต่างชนิดเข้าด้วยกันในแนวตั้ง คือ ผสมสลับบาท** เช่น
นำบาทหนึ่งของอินทรวีเชียรฉันทมาแต่งสลับกับบาทหนึ่งของวสันตดิลกฉันท เป็น
วีเชียรดิลกฉันท และดิลกวีเชียรฉันท หรือนำบาทหนึ่งของโตฏกฉันทมาแต่งสลับกับ
บาทหนึ่งของวสันตดิลกฉันท เป็นโตฏกดิลกฉันท วิธีการดังกล่าวอาจทำให้ได้ฉันท
ที่มีคาถาเหมือนกันครึ่งหนึ่ง (ได้แก่บาทที่ ๑ เหมือนบาทที่ ๓ และบาทที่ ๒ เหมือนกับ
บาทที่ ๔) ที่เรียกว่า ฉันทอิทธิธรรมคาถา หรือได้ฉันทวิธสมคาถาแบบทุกบาทไม่เหมือน
กันเลยก็ได้ ทว่า การที่ฉันทไทยกำหนดเพียง ๒ บาทเป็น ๑ บท ในขณะที่ฉันท
อินเดียโดยปกติมีอัตรา ๔ บาทเป็น ๑ บท ประติษฐการในฉันทของไทยจึงปรากฏให้
เห็นเฉพาะบาทที่ ๑ และ ๒ เท่านั้นไม่ได้แสดงทั้งหมด ดังนั้น จึงไม่อาจจะระบุได้ว่า
ฉันทประติษฐ์ดังกล่าวเป็นฉันทอิทธิธรรมคาถาหรือวิธสมคาถา

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

** การผสมฉันทลักษณะนี้ได้แบบอย่างจากอุปชาติฉันท ซึ่งมีกล่าวไว้ในคัมภีร์*วุตโตทัย*ว่า
ไม่เฉพาะอินทรวีรคาถาและอุปนทรคาถาเท่านั้น แม้คาถาอื่นๆ ก็อาจปนกันได้ ทั้งหมดเป็นอุปชาติ
คาถาเพียงอย่างเดียว (คัมภีร์*วุตโตทัย*ปรกรณ์, ๒๕๒๙, น. ๑๐๖)

น่าสังเกตว่าประดิษฐการในรูปแบบฉันทผสมที่กล่าวข้างต้นมักพบในฉันทที่มีอัตรา ๒ บาทเป็น ๑ บท ฉันทที่มีอัตราเท่านี้พบว่ากวีไทยแต่โบราณใช้กับฉันทหมวด ๑๑ ถึง ๑๔ เช่น อินทวิเชียรฉันท ไตฎกฉันท วสันตดิลกฉันท และกวีบางท่านอาจใช้กับฉันทหมวด ๑๕ ด้วย โดยฉันทหมวด ๑๑ ถึง ๑๔ ยังใช้อัตราเดิมมาจนทุกวันนี้ แต่ฉันทหมวด ๑๕ เช่น มालินีฉันท ที่กำหนดอัตรา ๒ บาทเป็น ๑ บท ปรากฏใน *มหาชาติคำหลวง* กันทมหาพนเท่านั้น ต่อมามาลินีฉันทใช้อัตรา ๑ บาทเป็น ๑ บทอย่างฉันทมากอักษรที่รู้จักกันดี เช่น สัททูลลวิกกีฬิตฉันท และสัทธราฉันท (ดังที่ปรากฏใน *จินตามณี* ทั้งในชื่อมालินีฉันทและชินวรฉันท) ฉันทมากอักษรมีอัตรา ๑ บาทเป็น ๑ บท จึงไม่มีประดิษฐการในรูปฉันทผสม แต่อาจจะมีประดิษฐการประเภทการจัดระเบียบวิธีการกำหนดและจัดวางคณะให้แปลกไปจากฉันทที่มีแบบอย่างใน *วุดโตทัย* (อย่างที่ในปัจจุบันเป็นการปรับระเบียบบทรุหร) เช่น มงคลรัตนฉันท ๒๒ ที่ *จินตามณี* บันทึกไว้ ส่วนสกลรัตนฉันท ๓๐ อาจเป็นฉันทประดิษฐ์ในประเภทฉันทมาตราพฤติ

หลังสมัยที่แต่ง *จินตามณี* ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการประดิษฐ์ฉันทอีกจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงประดิษฐ์ฉันทขึ้น ๕ ชนิดใช้ในพระนิพนธ์ของพระองค์เรื่อง *เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท* โดยการผสมฉันทต่างชนิดหรือต่างหมวดในแนวนอน คือ ผสมสลับวรรค* เป็นฉันทผสมคาถา คือ ทุกบาทมีระเบียบบทรุหรเหมือนกัน ฉันทเหล่านี้ได้แก่ ภูษพงศ์ฉันท (แต่ละบาทประกอบด้วยวรรคหน้าของภูษงคประยาตฉันท กับวรรคหลังของอินทรวงศ์ฉันท) วสันตวงศ์ฉันท (แต่ละบาทประกอบด้วยวรรคหน้าของวสันตดิลกฉันท กับวรรคหลังของอินทรวงศ์ฉันท) วสันตปยาตฉันท (แต่ละบาทประกอบด้วยวรรคหน้าของวสันตดิลกฉันท กับวรรคหลังของภูษงคประยาตฉันท) ภูษงควิเชียรฉันท (แต่ละบาทประกอบด้วยวรรคหน้าของภูษงคประยาตฉันท กับวรรคหลังของอินทวิเชียรฉันท) และอินทริลาตฉันท (แต่ละบาทประกอบด้วยวรรคหน้าของอินทวิเชียรฉันท กับวรรคหลังของภูษงคประยาตฉันท) การประดิษฐ์ฉันทในยุคนี้นับว่าเป็นการเปิดศักราชแห่งการประดิษฐ์ฉันทอย่างหลากหลายในเวลาต่อมา

* การผสมฉันทลักษณะนี้เป็นของไทย เพราะกำหนดจากวรรคหน้า/วรรคหลังของฉันทแต่ละชนิด ซึ่งวรรคดังกล่าวกวีไทยแต่โบราณเป็นผู้กำหนดแบ่งไว้ตามยติของฉันทเดิม

ฉันทแต่ละชนิดมีลำนํ้าซึ่งเกิดจากระเบียบของชุดเสียงหนักเบา ช่วงความยาวของวรรค และจังหวะการหยุดเว้นที่เป็นยติภายใน ลำนํ้าจึงเป็นผลจากรูปแบบทางฉันทลักษณ์โดยตรง ดังนั้น สาเหตุประการสำคัญของการประดิษฐ์ฉันทนํ้าจะเป็นเรื่องของการแสวงหาลำนํ้าใหม่ๆ แปลกๆ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจที่ลดทอนความน่าประทับใจ และเพื่อสื่อความหมายทางอารมณ์/ความรู้สึกที่ต่างออกไปจากความหมายที่ได้จากการสื่อสารด้วยรูปแบบฉันทลักษณ์เดิม สาเหตุประการหลังนี้ยังครอบคลุมไปถึงการประดิษฐ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงบุคคล เหตุการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ที่ประทับใจอีกด้วย

ปัจจัยสำคัญในการประดิษฐ์ฉันท ได้แก่

๑. ความรู้ในเรื่องฉันท ผู้ประดิษฐ์ต้องมีความรู้เรื่องระเบียบฉันทชนิดต่างๆ ต้องศึกษาและคุ้นเคยกับลักษณะลีลา ลำนํ้าฉันทชนิดต่างๆ โดยการศึกษาจากทฤษฎีและกวีนิพนธ์ประเภทฉันท รวมทั้งกำหนดจดจำเกี่ยวกับลักษณะของฉันทอันมีผู้เคยแสดงไว้ เพื่อนํ้ามาเป็นแนวทางในการประดิษฐ์ฉันทของตน และเพื่อหลีกเลี่ยงการประดิษฐ์ฉันทซ้ำกับแบบที่เคยมีผู้เสนอไว้ก่อนแล้ว

๒. ความถนัดในการประพันธ์ฉันทแบบแผนเฉพาะชนิด ผู้ประดิษฐ์ฉันทต้องมีความถนัดในการประพันธ์ฉันทแบบแผนอย่างน้อยชนิดใดชนิดหนึ่ง เพราะจะทำให้มีทักษะประสบการณ์เพียงพอ ฉันทที่ประดิษฐ์ขึ้นมักได้รับอิทธิพลจากฉันทชนิดที่ผู้ประดิษฐ์ถนัด และหากมีความถนัดในการประพันธ์ฉันทหลายชนิด หลายลักษณะก็จะสามารถประดิษฐ์ฉันทแบบต่างๆ ได้หลากหลายยิ่งขึ้น

๓. ความรู้เรื่องศิลปะการประพันธ์ร้อยกรอง ผู้ประดิษฐ์ฉันทต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องศิลปะการประพันธ์ร้อยกรองในระดับค่อนข้างดีจึงจะสามารถออกแบบฉันทให้มีลักษณะลีลาและท่วงทำนองสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการนํ้ามาใช้ ทั้งยังต้องคำนึงถึงความไพเราะ ไม่ขัดหู ทั้งนี้ การจัดระเบียบของเสียงประสานกิติ การกำหนดช่วงความยาวของแต่ละวรรคกิติ การกำหนดยติในวรรคกิติ ล้วนเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อจังหวะลำนํ้าของฉันทประดิษฐ์ ความรู้เรื่องศิลปะการประพันธ์ร้อยกรองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเกื้อหนุนให้ฉันทประดิษฐ์ใหม่มีความน่าสนใจ

ฉันทประดิษฐ์ส่วนใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ยังคงได้รับอิทธิพลจาก **ชุดไตรทัย** เป็นสำคัญโดยเป็นฉันทที่เน้นระเบียบครุลหุ ส่วนฉันทที่เน้นระเบียบสัมผัสคงมีแต่เพียงฉันทชุดแก้วสยาม ของน.ม.ส. ซึ่งมีที่มาจากโคลงภาษาอังกฤษ ชื่อ “In Memorium”

ของ Lord Tennyson เท่านั้น จันท์ประดิษฐ์ที่ได้รับอิทธิพลจาก *ชุดโตทัย* ส่วนใหญ่มักเป็นจันท์ประเภทที่มีบทละ ๒ บาทจากหมวดจันท์ ๑๑ จันท์ ๑๒ และจันท์ ๑๔ จันท์ ๑๑ ซึ่งเป็นที่นิยมนำมาใช้เป็นแม่แบบในการประดิษฐ์ ได้แก่ อินทรวิเชียรจันท์ อุปชาติจันท์ อุเปนทรวิเชียรจันท์ อุปฐิฐิตาจันท์ จันท์ ๑๒ ได้แก่ ภูซงคประยาตจันท์ อินทรวงศจันท์ วังสัฏฐจันท์ กมลจันท์ ส่วนจันท์ ๑๔ ได้แก่ วสันตติลกจันท์

จันท์ประดิษฐ์สมัยรัตนโกสินทร์ประเภทเน้นระเบียบบทรูปร่างอาจแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ตามแนวทางการประดิษฐ์ ได้แก่

๑. จันท์ผสมแนวนอน เช่น วสันตวงศ์จันท์ (แต่ละบาทประกอบด้วยวรรคหน้าของวสันตติลกจันท์ กับวรรคหลังของอินทรวงศจันท์)

๒. จันท์ผสมแนวตั้ง เช่น อุเปนทรวังสัฏฐจันท์ (แต่ละบทประกอบด้วยบาทแรกจากอุเปนวิเชียรจันท์และบาทที่สองจากวังสัฏฐจันท์)

๓. จันท์ปรับเปลี่ยนลดครุลหุในวรรคของจันท์แบบแผนชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น จันทรกานต์จันท์ (เพิ่มลหุครุจุ จำนวน ๓ อักษรที่ตำแหน่งคำรองท้ายวรรคแรกของอินทรวงศจันท์)

๔. จันท์กำหนดครุลหุตามแหล่งกำเนิดซึ่งอาจเป็นเสียงวัตถุ หรือนามบุคคล เช่น เปชณนาทจันท์ รพีพัฒน์จันท์

จันท์ประดิษฐ์เหล่านี้ยึดขนบด้านระเบียบสัมผัสตามแบบแผนเดิมเป็นสำคัญ คือ สัมผัสอย่างกลอน ใช้นับจันท์ที่มีบทละ ๒ บาท หรือ ๔ บาท และสัมผัสรับส่งท้ายวรรค ใช้นับจันท์ที่มีบทละ ๑ บาท บาทละ ๓ วรรค และจันท์เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นจันท์สมคาถา คือ มีระเบียบครุลหุเหมือนกันทุกบาท มีบ้างที่เป็นจันท์วิสมคาถาแบบบาทที่ ๑ เหมือนกับบาทที่ ๔ และบาทที่ ๒ เหมือนกับบาทที่ ๓ อย่างอุปชาติจันท์ เช่น นาคเล่นน้ำจันท์ อินทรวงศ์วังสัฏฐจันท์ และอินทรวสันตจันท์ ของ คมทวน คันธนู และจันท์วิสมคาถาแบบทุกบาทไม่เหมือนกันเลย เช่น ทวนไฟจันท์ ของผู้ประดิษฐ์คนเดียวกัน

ในการประดิษฐ์จันท์ หากใช้วิธีง่ายๆ เช่น การผสมจันท์โดยใช้จันท์แบบแผนเด่นๆ ได้แก่ อินทรวิเชียรจันท์ อินทรวงศจันท์ วสันตติลกจันท์ ก็อาจซ้ำกับที่มีผู้ประดิษฐ์ไว้ก่อนหน้าแล้ว เช่น เหมันตติเรกจันท์ ของ คมทวน คันธนู (ใช้วรรคหน้าของวสันตติลกจันท์กับวรรคหลังของอินทรวงศจันท์) ซ้ำกับวสันตวงศ์จันท์ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ และวิเชียรภูซงคจันท์ของคมทวน

คันธนู (ใช้วรรณหน้าของอินทริวิเชียรฉันทกับวรรณหลังของภุชงค์ประยาตฉันท) ก็เข้ากับอินทริลลาดฉันทของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนริธิปประพันธ์พงศ์

มีหลายวิธีที่จะเสี่ยงการประดิษฐ์ฉันทเข้ากับที่มีผู้ประดิษฐ์ไว้แล้ว แต่วิธีหนึ่งที่ได้ผลดี คือ ประดิษฐ์จากฉันทมากอักษร ฉันทพวกนี้เป็นฉันทตั้งแต่หมวด ๑๕ ขึ้นไปซึ่งมักมีอัตรา ๑ บาทเป็น ๑ บท ฉันทมากอักษรที่รู้จักกันดี ได้แก่ มาลินีฉันท สัททูลลวิกกีฬิตฉันท อีพิสังฉันท สัทธราฉันท ในบรรดาฉันททั้ง ๓ ชนิดนี้สัททูลลวิกกีฬิตฉันทเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากกว่าฉันทชนิดอื่น จึงมีอิทธิพลมากต่อการประดิษฐ์ฉันทใหม่

สัททูลลวิกกีฬิตฉันท ๑๙

ลักษณะบังคับ

- ๑. บทหนึ่งมี ๑ บาท บาทละ ๓ วรรค
- ๒. มีระเบียบคนะ ดังนี้ ม ส ข ส ต ต ครุ
- ๓. มียัติที่ ๑๒. ๗ (ไทยกำหนดเป็น ๑๒. ๕. ๒)
- ๔. มีสัมผัสส่งจากคำท้ายวรรคหน้า ไปยังคำท้ายวรรคต่อไป

ม ส ข ส ต ต ครุ

บทที่ ๑

บทที่ ๒

เสวกพึงปฏิบัติวัตรวิธใน	กิจกอบกุลไมย	มหันต์
คือสุหาสมณาและพราหมณ์ประพุดิธรรม	ศิลาพิเศษสร	พคุณ
ผู้พหูสูตพิศาดญาณอดิคุณ	รอบรู้ ณ บาปบุญ	วิบาก
ควรเคารพยศดับแลรับบรรพชา	โอวาทนุสาสน์มาก	ประโยชน์

(ตำราฉันทวรรณพฤติ)

ฉันทชนิดนี้มีคำครุ ๑๑ คำ และลหุ ๔ คำ จัดว่ามีเสียงหนักมากกว่าเสียงเบา ระเบียบเสียงครุลหุที่สลับคั่นกันอยู่ทำให้เกิดจังหวะของการลงเสียงหนักเป็น

ระยะๆ นับถือกันว่าให้ความรู้สึกมีสง่า ศักดิ์สิทธิ์ หรือมีอำนาจ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๘, น. พิเศษ ๒๕)

แม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าท่วงทีลีลาของสัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์ให้ความรู้สึกลักษณะดังกล่าว แต่ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องความไพเราะของฉันทน์นี้อาจแตกต่างกันไป ในวัฒนธรรมแหล่งกำเนิดคืออินเดียอาจเห็นว่าฉันทน์นี้ไพเราะ แต่ในวัฒนธรรมไทย คนไทยบางคนอาจรู้สึกว่ามันไม่ค่อยถูกหู ทั้งยังเป็นฉันทน์ที่แต่งยาก ดังที่พระยาอุปกิตศิลปสารกล่าวไว้ในตำรา**ฉันทลักษณ์** ว่า

ฉันทน์นี้สังเกตดูในบทละครสันสกฤต ท่านนิยมว่าเป็นฉันทน์ไพเราะ จึงมักจะแต่งในบทพระเอก และนางเอก หรือบทที่จะให้ไพเราะอื่นๆ แต่มาแต่งในภาษาไทย ฟังดูไม่สู้ไพเราะเลย เพราะแต่งยาก มีลหุสลับกัน ซึ่งจะหาคำภาษาไทยมาใช้ไม่ค่อยได้ และคำในวรรคก็ไม่ค่อยเท่ากัน ทำให้อ่านยาก ดังนั้นท่านจึงใช้แต่งเป็นคำมัสการ คำยอพระเกียรติ คำที่เป็นข้อธรรมะที่ใช้คำบาลีได้มากๆ เป็นต้น

(อุปกิตศิลปสาร ๒๕๒๒, น. ๔๕๗)

แม้สัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์จะเป็นฉันทน์แต่งยาก แต่ยังเป็นที่ยนิยมมากกว่าฉันทน์มากอักษรอื่นๆ ที่ใช้กันมาแต่สมัยอยุธยาและเป็นที่รู้จักกันดี เช่น มาลินีฉันทน์ สัทธราฉันทน์ เพราะฉันทน์ทั้งสองชนิดหลังนี้ทั้งแต่งยากและอ่านยาก มีความยากทุกอย่างในระดับที่มากกว่าสัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์ รวมทั้งยากที่จะแต่งให้ไพเราะอีกด้วย การที่สัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์ได้รับความนิยมมากกว่าฉันทน์มากอักษรชนิดอื่นจึงอาจเป็นเพราะไม่ยากเกินความพยายามอย่างหนึ่ง และคุ้มค่าที่พยายามอีกอย่างหนึ่ง แท้จริงแล้วการแต่งสัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์ก็ยังยากน้อยกว่าการแต่งฉันทน์ยอดนิยม เช่น วสันตดิลกฉันทน์ กล่าวคือ แม้ว่าฉันทน์ทั้ง ๒ ชนิดนี้มีคำลหุเรียงกันในตำแหน่งคำรองท้ายวรรคหน้าเหมือนกัน ผู้แต่งสัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์ก็หาคำลหุชุดนี้เพียงบทละหนเท่านั้น เพราะสัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์มีบทละบาทเดียว แต่ผู้แต่งวสันตดิลกฉันทน์ต้องหาถึง ๒ หนเพราะหนึ่งบทมี ๒ บาท

สัตว์ลวกกิตติพิตฉันทน์ได้รับความนิยมว่ามีศักดิ์สง่า ในวรรณกรรมคำฉันทน์สมัยรัตนโกสินทร์ ฉันทน์ชนิดนี้นักพบใช้ในบทไหว้ครู เช่น ในงานพระนิพนธ์ประเภทคำฉันทน์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส บทละครสันสกฤตเรื่อง **ปริยทรรติกา** ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์แปลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว **อิเลราชคำฉันทน์** ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) และ**สามัคคีเภทคำฉันทน์**

ของขิต บุรทัต ทั้งในปัจจุบันยังนิยมใช้ฉันทชนิดนี้แต่งบทอาศรัยวาท บทบาทเด่น
ดังกล่าวทำให้ฉันทชนิดนี้เป็นที่คุ้นเคยและรู้จักแพร่หลาย ดังนั้น สัททูลลวิกกีฬิตฉันท
จึงได้รับความสนใจนำไปใช้เป็นแม่แบบในการประดิษฐ์ฉันท์มากอักษร โดยอาจใช้ฉันท
นี้เพียงชนิดเดียวหรือใช้ร่วมกับฉันท์ชนิดอื่น

ฉันท์ประดิษฐ์ที่อาจกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลจากสัททูลลวิกกีฬิตฉันท์ ได้แก่

- ๑. สรสวัสดิเทวีฉันท์ ๑๘ ของ ศักดิ์ศรี แย้มนำดดา
- ๒. ทวนไผ่ฉันท์ ๓๙ ของ คมทวน คันธนู
- ๓. วิหุรวลลีฉันท์ ๒๐ ของ โชษิตา มณีใส

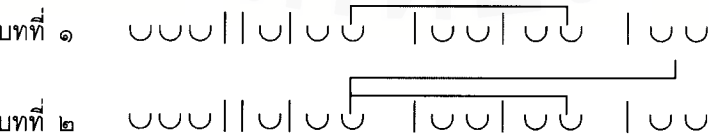
สรสวัสดิเทวีฉันท์ ๑๘

สรสวัสดิฉันท์เป็นฉันท์ที่ตั้งชื่อตามนามเทวีแห่งอักษรศาสตร์และการดนตรี
สรสวัสดิเป็นเทวีผู้บันดาลให้เกิดความรู้ความฉลาดในหมู่มนุษย์ ฉันท์ชนิดนี้ ศาสตราจารย์
ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนำดดาได้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ประพันธ์บทร้อยกรองทูลเกล้าฯ ถวาย
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสวันขึ้นศกใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๔
ในนามของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๓๖,
น. ๘๑)

ลักษณะบังคับ

- ๑. บทหนึ่งมี ๑ บาท บาทหนึ่งมี ๓ วรรค
- ๒. มีระเบียบคณะ ดังนี้ ม ส ย ย ย ย
- ๓. มียัติที่ ๙ - ๖ - ๓
- ๔. มีสัมผัสส่งจากคำท้ายวรรคหน้าไปยังคำท้ายวรรคต่อไป

ม ส ย ย ย ย

สรวมศรีวารนวกศกสวัสดิ์	ประชุมพรพิเศษปรี -	ดิดวงมาน
บรรจงจากนฤทัยคณาจารย์	รจิตถ้อยถนินมกานต์	เสนอุทูล
ขอทรงเทียรพระชนม์และไพบุลย์	พระพรรณเลิศประเสริฐพูน	พลากร
ทรงบำราศภยทุกขนิรันดร	เกษมสุขสถาพร	ตลอดกาล
ทรงสำเร็จรชสิกขไพศาล	ปริญญาวโรฬาร	ดิเรกคุณ
อักษรศาสตร์จะระลึกพระทรงบุญ	พระเมตตาและกาบุญ	ตลอดกาลฯ

(ศักดิ์ศรี แยมันดดา อ้างถึงใน สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๓๖, น. ๘๒)

สรสวัสดิ์ฉันท์ใช้สัททูลวิกิพีตฉันท์เป็นแม่แบบ โดยอาจพิจารณาเห็นได้ชัดจากระเบียบครูลหุเมื่อกระจายคณะ จะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากสัททูลวิกิพีตฉันท์ทุกวรรคด้วยวิธีเพิ่มลดครูลหุ กล่าวคือ มีการลดลหุ ๓ อักษรที่คำรองท้ายวรรคหน้าเพิ่มลหุ ๑ อักษรหน้าวรรคที่สอง และเพิ่มครุ ๑ อักษรที่วรรคท้าย โดยอาจเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้

สัททูลวิกิพีตฉันท์ ๐๐๐||๐|๐||๐ ๐๐|๐๐ | ๐

สรสวัสดิ์เทวีฉันท์ ๐๐๐||๐|๐๐ |๐๐|๐๐ | ๐๐

แต่หากพิจารณาแง่ลำนนำแล้วสรสวัสดิ์เทวีฉันท์มีความแตกต่างจากสัททูลวิกิพีตฉันท์อยู่ไม่น้อย สาเหตุประการแรก เป็นเพราะจังหวะที่เปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลจากการแบ่งวรรค จาก ๑๒-๕-๒ เป็น ๙-๖-๓ เนื่องจากการลดลหุวรรคหน้า ๓ อักษรเพิ่มลหุเพิ่มอีก ๑ อักษรที่หน้าวรรคที่สอง และเพิ่มครุอีก ๑ อักษรท้ายวรรคสุดท้าย ส่วนประการที่สอง เป็นเพราะระเบียบเสียงหนักเบาเปลี่ยนแปลงไป แม้ต้นบทสรสวัสดิ์เทวีฉันท์จะยังคง ม ส คณะซึ่งเป็นองค์ประกอบทางเสียงส่วนหนึ่งที่สร้างลักษณะเด่นให้ลำนนำของสัททูลวิกิพีตฉันท์ก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงครูลหุท้ายวรรคแรก วรรคที่สองและสามของสรสวัสดิ์เทวีฉันท์เป็น ย คณะ ทำให้ระเบียบเสียงหนักเบาแตกต่างไป และการลดเสียงลหุ ๓ เสียงเรียงกันที่ช่วงท้ายวรรคหน้ากับการเพิ่มครุที่วรรคท้ายนั้นเป็นการละทิ้งลักษณะเด่นอย่างหนึ่งด้านลำนนำของสัททูลวิกิพีตฉันท์ เหตุนี้ลำนนำของสรสวัสดิ์เทวีฉันท์จึงต่างจากสัททูลวิกิพีตฉันท์

สรสวดีเทวีฉันท์ ๑๔ เป็นฉันท์ที่มีครูและลหุอย่างละเท่ากัน ลีลาของฉันท์จึงค่อนข้างเข้มซ้ำด้วยอิทธิพลของครู ส่วนลหุเดี่ยวที่สลับคั่นเป็นระยะช่วยให้กระแสดำเนินไม่ต่อเนื่องเรื่อยเจื้อย ระเบียบครูลหุเช่นนี้ทำให้สรสวดีเทวีฉันท์ยังคงความทรงคักคืออย่างฉันท์ต้นแบบ ทว่าบรรเทาความเคร่งขรึมลง แทรกปนด้วยความอ่อนหวานอย่างอิสตรี ลีลาดังกล่าวนับว่าสมควรแก่ชื่อของฉันท์ สรสวดีเทวีฉันท์เป็นฉันท์ประดิษฐ์มากอักษรชนิดหนึ่งที่มีลีลาดงาม มีระเบียบเสียงไพเราะ และมีจังหวะลงตัว แสดงถึงพัฒนาการด้านกลวิธีการประดิษฐ์ฉันท์ของผู้ประดิษฐ์คนเดียวกันซึ่งได้ประดิษฐ์ฉันทรگانต์ฉันท์ ๑๕ และสุรยگانต์ฉันท์ ๑๖ มาก่อนหน้านี้

ทวนไฟฉันท์ ๓๙

ทวนไฟฉันท์ ๓๙* เป็นฉันท์ประดิษฐ์ของ คมทวน คันธนู ปรากฏในเรื่อง *กถาจรตปกาศิตหรือสามแห่งชีวิตคำฉันท์* (พ.ศ. ๒๕๒๔) วรรณกรรมร้อยกรองเรื่องนี้มีเนื้อหาแสดงทรรศนะของผู้แต่งที่มีต่อสังคมและการเมืองนับแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นมา โดยแบ่งเนื้อเรื่องเป็น ๔ บรรพ แต่ละบรรพกล่าวถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เด่นและมีผลต่อสังคมไทย

ลักษณะบังคับ

๑. บทหนึ่งมี ๓๙ อักษร แบ่งเป็น ๔ บาท

๒. บาทที่ ๑ มี ๑๒ อักษร มีระเบียบคนะ คือ ม ส ช ส

* เลขจำนวนอักษรโดยปกติจะใช้บ่งบอกหมวดฉันท์ ในฉันท์วรรณพุดินับจำนวนอักษรในบาท กรณีเป็นฉันท์ผสมต่างหมวดในแนวตั้งยังไม่พบที่ใดบอกไว้ว่าควรกำหนดนับอย่างไร แม้คัมภีร์ *วุดโตทัย*จะถือว่าฉันท์อัฐสมคาถาและฉันท์วิฏสมคาถามีเฉพาะในวรรณพุดินเท่านั้น แต่นอกจากอุปมาติฉันท์ซึ่งเป็นฉันท์วิฏสมคาถาและเป็นฉันท์ผสมระหว่างฉันท์หมวดเดียวกันแล้ว ในคัมภีร์ก็มิได้แสดงฉันท์เหล่านี้ คงแสดงฉันท์สมคาถาเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อไทยรับฉันท์สมคาถาเหล่านั้นมาและกำหนดเลขจำนวนหมวดฉันท์จึงไม่มีปัญหาข้อสงสัย ฉันท์ที่มีจำนวนอักษรในแต่ละบาทไม่เท่ากันปรากฏในฉันท์มาตราพุดิ ซึ่งใน *ฉันทศาสตร์* ของ ฉันท์ ขาววิไล มีการนับจำนวนอักษรทุกบาทรวมทั้งบทดูเหมือนว่าทวนไฟฉันท์ ๓๙ ซึ่งเป็นฉันท์วรรณพุดิจะกำหนดจำนวนอักษรตามอย่างฉันท์มาตราพุดิใน *ฉันทศาสตร์*

บาทที่ ๒ มี ๑๑ อักษร มีระเบียบคณะคือ ช ร ช ครุ ๒ มียัติที่ ๘.๓

บาทที่ ๓ มี ๙ อักษร มีระเบียบคณะคือ ร ช ร

บาทที่ ๔ มี ๗ อักษร มีระเบียบคณะคือ ต ต ครุ มียัติที่ ๕.๒

๓. มีสัมผัสส่งจากคำท้ายวรรคหน้าไปยังคำสุดท้ายของวรรคต่อไป

บาทที่ ๑

๐ ๐ ๐ | | ๐ | ๐ | | ๐

บาทที่ ๒

| ๐ | ๐ | ๐ | ๐ | ๐ | | ๐ ๐

บาทที่ ๓

๐ | ๐ | ๐ | ๐ | ๐ | ๐ |

บาทที่ ๔

๐ ๐ | ๐ ๐ | | ๐ | ๐

เหตุการณ์ผ่านประตูเรื่องก็แทบจะปะทะเรื่อง

เพราะพลเมืองกะพลเมือง

นะหมางกัน

กลุ่มกระหิงกระที่บกระทำธรรม

แตกเฝ้าและแตกพันธุ์

เพราะใคร

ซุบเสียงพวงนวลก็พันพิษประลัย

แหล่สงฆ์คู่ศีลสือวิสัย

ณ สันดาน

ขุนพลจระบจะรุกจะราน

แขวนผ้าประจานผูก

กระพืด

(สามแพ่งชีวิตคำฉันท์)

ทวนไฟฉันท์เป็นฉันท์วิสมคาถาแบบที่มีระเบียบครุลหุและจำนวนอักษรในแต่ละบาทไม่เท่ากันเลย จึงเป็นฉันท์ประดิษฐ์มากอักษรที่มีจังหวะลีลาค่อนข้างลักลั่นและโลดโผน ฉันท์นี้ใช้สัททูลลวิกกีฬิตฉันท์และอิทิสงฉันท์เป็นแม่แบบ โดยนำระเบียบฉันท์ทั้งสองมาใช้อย่างละครึ่ง คือ กำหนดให้บาทแรกใช้วรรคแรกของสัททูลลวิกกีฬิตฉันท์ บาทที่สองใช้วรรคที่สองและสามของอิทิสงฉันท์ บาทที่สามใช้วรรคแรกของอิทิสงฉันท์ และบาทสุดท้ายใช้วรรคที่สองและสามของสัททูลลวิกกีฬิตฉันท์

ระเบียบวิธีการผสมฉันท์ชนิดนี้ทำให้ลักษณะเด่นด้านจังหวะลีลาของอิทธิสังฉันท์ปรากฏชัดเจนกว่าสัททูลลวิกกีฬิตฉันท์ เพราะการปรากฏต่อเนื่องกันในวรรคที่สองและสาม ส่วนสัททูลลวิกกีฬิตฉันท์มีปรากฏในบาทแรกแล้วถูกทิ้งคั่นไปปรากฏอีกครั้งในบาทสุดท้ายซึ่งไม่มีผลอะไรมากไปกว่าทำให้กระแสดวงคลื่นไหลต่อเนื่องของร้อยกรองที่ดำเนินด้วยอิทธิสังฉันท์นั้นชะงักและเสียจังหวะลง

ทวนไฟฉันท์เป็นฉันท์ผสมระหว่างสัททูลลวิกกีฬิตฉันท์ที่มีลีลาเคร่งขรึม จริงจังกับอิทธิสังฉันท์ที่มีลีลารวดเร็วพริ้งพริ้ว ทำให้เหมาะจะใช้กับเนื้อหาที่แสดงความรู้สึกรุนแรง แต่วิธีประดิษฐ์ทำให้ฉันท์นี้ฟังดูเป็นกิจจะลักษณะในตอนแรก พริ้งพริ้วในตอนกลาง และโรยพลังในตอนท้าย

วิทุรวลลีฉันท์ ๒๐

วิทุรวลลีเป็นฉันท์ ๒๐ อักษร หรือฉันท์หมวด ๒๐ ที่ผู้ประดิษฐ์เสนอเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่ง นอกเหนือจากอิทธิสังฉันท์ซึ่งเป็นฉันท์แบบแผนหมวด ๒๐ ชนิดเดียวที่ใช้กันอยู่ในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย* ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ฉันท์นี้ประดิษฐ์ใน พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยใช้สัททูลลวิกกีฬิตฉันท์เป็นแม่แบบชื่อฉันท์แปลว่า ซ่อดอกไม้แต่นักปราชญ์

วิทุรวลลีฉันท์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นครุการวปัจจัยมอแต่ครุทวี และเป็นอนุสรณ์แด่ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมั่นดดา ผู้ทรงคุณวิทยาและคุณธรรมอันประเสริฐ เนื้อหาที่ใช้แต่งนำมาจากสังคาลสุตฺตใน**พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค** ว่าด้วยกิจอันผู้เป็นครูอาจารย์พึงอนุเคราะห์แก่ศิษย์มากล่าวเพื่อแสดงคุณของครูอาจารย์**

* ฉันท์หมวด ๒๐ ที่ประดิษฐ์ใหม่ยังมี นิรนามฉันท์ ของ คมทวน คันธนู อีกชนิดหนึ่งปรากฏใน**สามแพร่งชีวิตคำฉันท์** เป็นฉันท์ประดิษฐ์ที่ได้แนวคิดจากกาพย์ข้าง แต่เพิ่มจำนวนอักษรในวรรคหน้าและวรรคท้าย เป็น ๘ - ๔ - ๘ นิรนามฉันท์ เป็นฉันท์ที่มีจังหวะลงตัว แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

** หน้าหนึ่งของอาจารย์ที่พึงมีต่อศิษย์นั้น ใน**พระสุตตันตปิฎก** และอรรถกถาในคัมภีร์ **สมังคลวลลสินี** อธิบายไว้ดังนี้ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** (พระราชวรมนี, ๒๕๒๔: น. ๒๒๕) กล่าวโดยสังเขปว่า

ลักษณะบังคับ

- ๑. บทหนึ่งมี ๑ บาท บาทละ ๓ วรรค
- ๒. มีระเบียบคณะ ดังนี้ ย ย ช ส ต ส ลหุ ครุ
- ๓. มียัติที่ ๑๒. ๖. ๒
- ๔. มีสัมผัสส่งจากคำท้ายวรรคนำไปยังคำท้ายวรรคต่อไป

ย ย ช ส ต ส ลหุ ครุ

มนัสน้อมคะนิงครุและปฐิตจำนง	เพียรพจนผจง	รจิต
ประเทืองเทิดพระคุณครุวิหุรวรวิทิต	โดยอันทสุประดิษฐ์	ประเดิม
ฉทิกอันจะล็กการอุฟารกุศลเดิม	ทักษิณสุทิศเสริม	สวัสดี
อำรุงศิษยวินิตจารุจรยจริยวัฒน์	อาธรรมทิจูวิบัติ	ประทาน
ประทัษย์ถ่องถกลกกิจนิพิทพิริยพิจารณ	แจ่งวิทยวิศาล	วิเศษ
ประสาทศิลปประสิทธิ์ศาสตร์บาราศวิรุทธเลศ	ภูดเกื้อกรณเหตุ	หิตา
ผิศิษย์ขัดสมรรถเชี่ยวชาญวิชาญปริชญา	เผยเพื่อนรประชา	ประจักษ์
ขจัดภัยขจิตพูนบุญลกกิจพิทักษ์	โดยสาสนตระลัก	ศุภา
ทำนองธรรมทะนุกดลพิมลวรุตมา	คือมั่งคณคุณา	อเนก
มโนไมนาตเนื่องประเทืองทัศนะเอก	โรจน์เรืองรุจีระเอก	ขวาล

ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์แก่ศิษย์ดังนี้

- ๑. ผูกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
- ๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- ๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ
- ๕. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอนที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

ด้วยดี)

และ “ครูอาจารย์อนุเคราะห์แก่ศิษย์เช่นนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นทิศเบื้องขวาหรือทักษิณทิศ เพราะเป็นทักษิณโยนบุคคล ควรแก่การบูชาคุณ” (พระราชวรมณี, ๒๕๒๘, น. ๒๒๕)

ปัจจุตารณิจ้างประจำ ณ ตีรธาร	พิจแจ่มจิตวิจารณ์	จำหลัก
ประชุมชนทพากย์เพราะเสนาะสุดประจักษ์	สืบวรรณกวีวิรัช	นิรันดร์
ผจงจดพิแจ่มแสดงสุครุธรรม	ชื่อว่าวิฑูรวัล	ลรี
เสมอสร้อยสุนนธ์รสประณตคุรุกิจ	เติมต่อคติวิธี	วิธาน ฯ

(ไชยิตา มณีสเ, ๒๕๔๕, น.๑๑๒๓)

วิฑูรวัลลรีฉันทมีลีลาล้ายลัทธิทูลลวิกกีพิตฉันท แต่บรรเทาความเคร่งขรึมลง ด้วยระเบียบบลนุรุชวงต้นบท โดยเปลี่ยนจาก ม ล คณะ เป็น ย ย คณะ อย่าง ฤชงคประยาตฉันทซึ่งจะให้ความรู้สึกผ่อนคลาย และเพื่อให้เอื้อต่อการเล่นเสียง พยัญชนะต้นบท เช่น ประเสริฐศิลป์ประสิทธิ์ศาสตร์ ขจัดภัยขจิตพูน ผจงจดพิแจ่ม การเล่นเสียงดังกล่าวดหากปรากฏต่อเนื่องกันหลายบทก็จะทำให้มีลักษณะเป็นกลบท จำพวกกบเต้น นอกจากการปรับระเบียบบลนุรุชวงดังกล่าวดแล้วยังได้เพิ่มจำนวนอักษร และคำลในวรรคที่ ๒ ซึ่งจะทำให้ฟังสละสลวยขึ้นคล้ายการอ่านอย่างมีลูกเก็บ ส่วน วรรคท้ายคงไว้ดังเดิม การที่จำนวนอักษร ระเบียบคณะฉันท และยติของวิฑูรวัลลรีฉันท ยังคงใกล้เคียงกับลัทธิทูลลวิกกีพิตฉันท ทำให้ฉันททั้งสองมีจังหวะ และท่วงทำนองคล้าย กันมาก ความหลากหลายจึงไม่ปรากฏเด่นชัด

แม้วิฑูรวัลลรีฉันทจะมีระเบียบบลนุรุชวงต่างจากลัทธิทูลลวิกกีพิตฉันท เนื่องจากการออกแบบให้เอื้อต่อการใช้ศิลปะการประพันธ์ให้เกิดลัทธิสุนทรีย์ เช่น การเล่น เสียงชุดคำที่ต้นวรรคแรก แต่หากยังใช้ไม่เต็มศักยภาพแล้ว เจื่อนไขทางฉันทลักษณ์ ของวิฑูรวัลลรีฉันทก็ดูจะยังไม่เพียงพอที่จะลบเลือนลักษณะเด่นด้านลีลาของฉันท แม่แบบได้ กล่าวคือ หากไม่ปรากฏการเล่นเสียงหรือแสดงลักษณะกลบทให้เห็น ชัดเจน วิฑูรวัลลรีฉันทก็จะยังคงมีลีลาล้ายลัทธิทูลลวิกกีพิตฉันทอยู่มาก ด้วยเหตุนี้จึง อาจนำฉันทนี้ไปใช้สำหรับเนื้อหาลักษณะเดียวกันได้ เช่น บทนมัสการ บทอาศิรวาท หรือบทชมธรรมชาติอย่างในสมุทรโฆษคำฉันท

วิฑูรวัลลรีฉันท อาจใช้ในบทอาศิรวาทได้ดังนี้

ถวายอัญชลิตน้อมมโนและศิระกราน	แทบบาทนฤบาล	บดินทร์
เฉลิมเกียรติวโรกาสพระนาถนวมินทร์	องค์อัครนรินทร์	สยาม
เจริญชนมพรรษาอสิตสุวาม	เทพยพูนสิริวิราม	วิรุฬห์
ธ กอปรกจิวิศิษฎ์ล้ำและนำสุขวิบูล	ได้ร่มพระอธิคุณ	ขจร
พลก้องสรรเสริญศรีเพราะมีพระมหิศร	บุญญบุรณภิรวร	วิชัย

ธ ทรงธรรมและนำชาติบาราศุรุสมัย	อำรุงนิกรไทย	ถกกล
เขวงโชติประโยชน์พณที่บุรินทริติวิมล	โครงการพระดำริดล	คุณา
สุภักพัฒน์สวัสดิ์เลิศประเสริฐ ณ พสุธา	หนุนน่านรประชา	สุชี
นิพนธ์พจน์ประณตราชพระบาทนฤปติ	พร้อมภักดิ์หทัยพลี	ผคมฯ

(อิงชัย แซ่เจี๋ย, ๒๕๕๐, น. ๑)

ในบทชมธรรมชาติ หากจะใช้วิหิวัลลวีฉันท์ ก็จะได้ดังนี้

ธ เชิญชวนพนิศชมพมพนประเทศ	ลีลอรรมยเขต	ศิธร
มณีนัยไคลรัตน์ประภัสสรบวร	นิลแนมจิตรสลอน	สลับ
ประพาฬแพรวสุพรรณพรายประกายสุริยระยับ	รายเรียบระดะระดับ	ปฏุล
สลังพฤกษ์พนาธิพัลลนหุคูลกล	สวรศัพท์พิทศปน	ประเลง
พิโตรดวงสมุณฑาและมารุตเลว	ฤาธอมสุรสเกรง	กำจร
กระแสนธุ์สลลลลลลลลลลล	อาเกียรณ์กุสมอร	อนันต์
ระกะกลนระคนเกลื่อนแลเลื่อนพิจิตรพร	รวยร้นมรุคัน	ธริน
นทีฉมเพราะรมร่ำประจำระอภินท์	จาวบุษปประทิน	ณ ธาร
ภิรมย์เมิลศิลามาภักดาลบัตระการ	แกมมิ่งวิมลมาลย์	มนัญญ
ณ ยามวายุพาพัดถันดรสละมุน	ควรมานบริบูรณ์	น้ำเรอ ฯ

แม้การประดิษฐ์ฉันท์จะไม่ใช่วิธีง่ายนัก เพราะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น แต่เมื่อประดิษฐ์ขึ้นมาแล้ว ฉันท์ประดิษฐ์เหล่านี้มักประสบภาวะเดียวกันหมด คือ ไม่ได้รับการนำไปใช้อีก สาเหตุสำคัญเป็นเพราะปัจจุบันไม่นิยมสื่อความคิดเป็นร้อยกรอง โดยเฉพาะร้อยกรองประเภทฉันท์ ซึ่งมีข้อจำกัดในแง่ที่ต้องอาศัยทักษะด้านภาษาเป็นอย่างมาก แม้ผู้ประดิษฐ์เองก็หาโอกาสนำฉันท์ของตนไปใช้ได้ยาก นอกจากนี้ ความเป็นมาของฉันท์ประดิษฐ์แต่ละชนิดมักก่อความหมายโดยนัยแฝงอยู่กับฉันท์ชนิดนั้นๆ ทำให้ไม่สะดวกในการนำไปใช้ทั่วไปได้อย่างฉันท์แบบแผน

การไม่นำฉันท์ประดิษฐ์ไปใช้มีผลให้ฉันท์นั้นไม่ได้รับการพัฒนา คงมีสภาพเป็นฉันท์ต้นแบบหรือสิ่งทดลองที่ถูกละทิ้งไว้ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย เพราะฉันท์ประดิษฐ์เหล่านั้นบางรูปแบบอาจมีศักยภาพด้านสุนทรียะเป็นที่ยอมรับได้ หากได้รับการพัฒนาตามวิถีที่เคยเกิดขึ้นแก่รูปแบบร้อยกรองอื่นๆ เช่น การใช้ศิลปะการประพันธ์หลากหลายหรือการทดลองใช้กับเนื้อหาลักษณะอื่นเท่าที่ท่วงทำนองและลีลาของฉันท์นั้นจะเอื้อ

ก็จะทำให้มีฉันทิ์ให้เลือกใช้มากขึ้น และฉันทิ์เหล่านี้ว่าจะถูกคนไทยมากกว่าฉันทิ์แบบแผนหลายชนิดที่แสดงไว้ใน *วุดโตทัย* หรือใน *ตำราฉันทิ์วรรณคดี*

การประดิษฐ์ฉันทิ์เป็นความพยายามส่วนหนึ่งที่จะสร้างสีสันให้แก่โลกวรรณศิลป์ ด้วยการเสนอรูปแบบฉันทิ์ใหม่ที่นำพาจังหวะลีลาใหม่ แปรต่างไปจากที่มีอยู่เดิม ส่วนจะแตกต่างมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับแนวคิด วิธีการ และจุดประสงค์ในการประดิษฐ์ แม้ฉันทิ์ที่ประดิษฐ์จากต้นแบบเดียวกันก็อาจมีความหลากหลาย ดังจะเห็นได้ว่า ฉันทิ์ประดิษฐ์ใหม่ทั้ง ๓ ชนิดที่ได้กล่าวมา แม้จะได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบจากลัทธิสุลลิกิหิตฉันทิ์เหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะลีลาแตกต่างจากฉันทิ์ต้นแบบมากบ้างน้อยบ้าง วิธีประดิษฐ์บางแบบมีผลความกระทบน้อยมากทำให้ฉันทิ์ใหม่ยังคงมีท่วงทำนองลีลาล้ำเดิม เช่น วิหุรวัลลสิริฉันทิ์ บางแบบมีผลกระทบต่องานทำนองและลีลา แต่แ่งรูปแบบยังคงเค้าเดิมด้านระเบียบการวางครูลหุให้เห็น เช่น สร้สวติเทวีฉันทิ์ ในขณะที่บางแบบก็โลดโผนจนเกิดเป็นลีลาใหม่ท่วงทำนองแปลกหุ เช่น ทวนไฟฉันทิ์ แต่ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นการสร้างสรรคิ์ในมิติเสรีที่ฉันทิ์มีมากกว่ารูปแบบร้อยกรองประเภทอื่นทั้งๆ ที่ฉันทิ์มีข้อจำกัดต่างๆ ในการแต่งมากกว่ารูปแบบร้อยกรองเหล่านั้นก็ตาม

บรรณานุกรม

- คมทวน คันธนู. *ถกจารตปกาติต (สามแพร่่งชีวิตคำฉันทิ์)*. กรุงเทพฯ: ฉบับแกละ, ๒๕๓๑.
คัมภีร์วุดโตทัยปกรณ์. กรุงเทพฯ: มหาลจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
 ชุมนุฒตำรากลอนฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๙.
 โชษิตา มณีโส. “คุรุคารวะ.” *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*. ๒๗ (ต.ค. - ธ.ค. ๒๕๔๕): ๑๑๒๓.
 ธงชัย แซ่เจีย. *จุลสารลายไทยฉบับพิเศษวันภาษาไทยแห่งชาติ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๐*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑, ๑.
 นราธิประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ. *เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันทิ์*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๒.
 พระไตรปิฎกมหาวิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์. พระนคร: โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, ๒๕๐๔.
 พระราชวรมณี (ประยูทธ ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
 ศิลปากร, กรม. *วรรณกรรมอยุธยา เล่ม ๒*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.
 ศึกษาริการ, กระทรวง. *อิฉราชคำฉันทิ์*. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๙.
 สุภาพร มากแจ้ง. *กวีนิพนธ์ไทย เล่ม ๒*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.
 อุบัติคิศิลปสาร, พระยา. *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.